

प्रभुतरुण

वर्ष ४८

अंक ११

मुंबई

मे २०१५

पाने ६

किंमत रु. १

(स्थापना : तारीख २५ ऑगस्ट १९२३)

तत्त्वाचा बंदा जीव । मूर्तीला कोण विचारी?

www.prabhutarun.org

संपादिका: सुहासिनी कीर्तिकर

कार्यकारी संपादक मंडळ : मिनाक्षी जयकर, मयुरा नायक, संजना कोठारे, वैजयंती कीर्तिकर

सहाय्यक संपादक: त्वरिता दळवी, राजेश नवलकर, भक्ती शेट्टे

संपादकीय

मनातलं... मनापासून

—सुहासिनी कीर्तिकर

काय मंडळी; सध्या सगळाच 'उन्हाळा' आहे ना? परीक्षांचे वेळापत्रक बदलतेय, 'बेस्ट'ची भाववाढ 'बेस्ट'च आहे! सगळ्या फळांचा राजा या ऋतुतला आनंद - आंबा! तो तर 'हजारी' भाव खाऊन आहे! मला आठवतेय; फार पूर्वी आपल्या सर्वांच्या घरी आंबे यायचे ते शेकड्यांच्या हिशोबात. पेट्याच्या पेट्या यायच्या. घरातली एक खोलीच त्यासाठी 'आढी' होऊन बसायची! आता डझनही सोडा हो! पुढे पुढे तर केळीबिळी आता मिळतात ना? तसे आंबेही दोनशेला तीन अशा भावाने मिळू लागतील. पण आपलं बरं आहे बुवा! आपण या सगळ्यातून छाऽऽऽ सुटका करून घेतो. यापुढे 'बस' कशाला? चला टॅक्सीच घेऊ. तीही एसी (टॅक्सी) कॅब. तीही कशाला? महानगराला अडचणीत आणून एका घरात तीन तीन 'गाड्या' आहेत. मग अगदी छोट्या अंतरासाठीही काढली की गाडी बाहेर. थोडं थोडं चालावं म्हणतात? अहो, ते तर सकाळी सकाळी चालण्याच्या व्यायामात होतंच ना? मग...? हं!! याचसाठी आंब्यालाही घरात घ्यायचं नाही! अहो, 'शुगर' वाढते ना? ती नको असताना येऊन बसलेलीच आहे ठिय्या देऊन. होऊ देत आंबे महाग. उगाच एखादं दुसरे फळ आपले लहान मुला/मुलीच्या 'टेस्ट' पुरते आणायचे शास्त्र म्हणून. घरात एकच मुलगा किंवा मुलगी. पूर्वीसारखा आंब्याचा सामुदायिक निपटा थोडाच करायचाय? पूर्वी एकेक घरात सात/आठ मुलं असायचीच. 'वठाण' असायचं. आता 'संपलं की आणलं, वापरलं' असं तत्त्व सांगणाऱ्या सध्याच्या 'कीचन'मध्ये कुठे साठवायचे आंबे?... अन् उगाच नसती 'शुगर'वाली थेरं मुलांना शिकवायची? आईस्क्रीम नाही. चॉकलेट खाऊन दात खराब होतात. असं सगळं असताना आज

आंब्याचा भाव वाढला म्हणून घाबरायचं कशाला म्हणते मी! होऊ दे ना आंबा हजार रुपये डझन! डझन म्हणजे बारा नग. आपण त्यालाच बाराच्या भावात काढू की. उन्हाळ्याला घाबरायचं कशाला? परीक्षांचे वेळापत्रक बदलले तर बदलू द्या की. नाहीतरी उन्हाळी शिबीरं असावीत तशी उन्हाळी क्लासची बला असतेच मागे. पाऊस उन्हाळ्यातही बरसतोय. अवकाळी पावसानं शेतीची धुकदाण उडतेय. भाज्या महागताहेत. असू द्या. भाजी आपण 'इवलुशी' तर खातो रोज. शिवाय नाही खाल्ली तर त्याजागी उणीव भरून काढणाऱ्या कसल्या कसल्या गोळ्या आहेतच दिमतीला. आपण तर 'यंत्रमानव' होऊ पहातोय ना? मग कशाला भाजीची तकतक? महागली ती तर तो प्रश्न आपला कुठेय? अवकाळी पाऊस आला, शेतीचं मातेरं झाले तर ती सरकारची डोकेदुखी! ('मातेरं' शब्द कसा आला माहितेय? सगळी शेती झाली, धान्य घरात आले की काही दाणे शेतातच पडतात. मातीत मिसळून जातात. मग गावकुसाच्या वेशीवर रहाणारी माणसं मालकाची परवानगी घेऊन ती माती घरी आणतात. चाळून चाळून त्यातले धान्य वेगळे काढतात. त्यांच्या भाकरीची सोय करतात. हे मातेरं! आता हे 'मातेरं होणं' आपल्या सर्वांच्या नशिबी सर्वच बाबतीत आले आहे!) आपापले दौरे सांभाळून, परदेशवारी सांभाळून अधिवेशनं सांभाळायला असे अवकाळी पाऊस, शेतकऱ्यांना नुकसान भरपायी वगैरे प्रश्न बरे पडतात! आपला काय संबंध? आपलं सरकार असलं तरी रोजच्या रोज पडणारे प्रश्न सरकारी काट्यावर कशाला तोलायचे? किंवा फक्त 'टोल'वायचे? 'टोलनाके' त्यांना का कमी होणार (पान २ कॉलम १ वर)

विस्तारीत संपादकीय

या चिमण्यांनो...

—सौ. त्वरिता संजय दळवी

पाठारे प्रभु म्हटलं की आपला अभिमान जागृत होतो! भुजणं, खडखडलं म्हटलं की, आपली खाद्यसंस्कृती किती वेगळी आहे याची आपल्याला जाणीव होते! आपले ज्ञातीप्रेम उफाळून येते! मूळ मुंबईकरांपैकी एक असल्याचा दावा आपण छातीठोकपणे करतो! मुंबईच आपलं गाव असल्याबद्दल इतरांसमोर आपण बढाया मारतो! १०० टक्के साक्षरतेचा अभिमान बाळगतो आणि पुढारलेपणाचा तोराही मिरवतो!

इतर मराठी बांधवांपेक्षा आपण वेगळे आहोत! आपल्या जेवणाखाण्याची पद्धत वेगळी आहे! आपली सणवार साजरे करण्याची पद्धत वेगळी आहे! आपली बोलीभाषाही थोडी वेगळी आहे! आपला ज्ञातीअभिमान रास्तच आहे! आपल्या ज्ञातीतील कित्येक मान्यवरांनी निरनिराळ्या क्षेत्रात अभिमानास्पद कार्ये केली आहेत! मग ते शिक्षणक्षेत्र असो की कलाक्षेत्र असो वा सामाजिक कार्यक्षेत्र असो, पी पी, पाऊले नेहमीच पडती पुढे...!

पण गेल्या काही महिन्यात तरुणाच 'आंतरज्ञातीय विवाह' या मथळ्याखालील भलीमोठी नामावली वाचून माझ्या डोक्यात धोक्याची घंटा वाजली. सर्व पाठारे प्रभु मोजले तर ६ ते ७ हजारांच्या वर्गात असू. म्हणजे पारश्यांपेक्षाही कमी. माझ्या एका मैत्रिणीने सुचविले होते की, तुम्ही 'अल्पसंख्यांक' असल्याचा दावा केलात तर तुम्हाला अनेक सवलती मिळतील! त्यावेळच्या गमतीतील गांभीर्य आज जाणवते. एका ज्ञातीबांधवाने सुचविल्याप्रमाणे आपण Voluntary Extinction पत्करतोय का? 'आधीच थोडे... यातूनही गळले... मग आता उरेल काय...??'

पूर्वी लग्नसमारंभात किंवा मंगलकार्यात ज्ञातीतील तरुणतरुणी

एकमेकांना भेटायचे. ज्ञातीतील विविध कार्यक्रमांना सारे आवर्जून उपस्थित राहायचे, हिरीरीने भाग घ्यायचे. अशाच कार्यक्रमात काहींचे सूत जमायचे. काहीजणांच्या गाठी लग्नसमारंभात जुळायच्या. दिवाळीच्या वार्षिक कार्यक्रमात तर त्याने तिला आणि तिने त्याला पटवण्याचा हमखास प्रयत्न व्हायचा. सारे काही साधेसरळ होते.

जग बदलले, जीवन बदलले. आर्थिक व इतर कारणांमुळे माणसे दुरावली. शहराच्या सीमा रुंदावल्या. जवळ असलेले शेजारी व मित्रमंडळ जवळचे वाटू लागले तर दूर असलेले नातेवाईक लांबचे झाले. प्रत्येकाची उठण्याबसण्याची ठिकाणे बदलली. विचारसरणी बदलली. प्रगतीमुळे, तंत्रज्ञानामुळे गरजा बदलल्या. मनोरंजनाची साधने बदलली. मुलेही आईवडिलांसोबत लग्नसमारंभांना किंवा इतर कार्यकर्मांना जाण्याची थांबली. त्यांचा मित्रपरिवार जवळचा झाला आणि ज्ञातीतील समवयस्क अनोळखी झाले. ज्ञातीचे कार्यक्रम त्यांना बोअर वाटू लागले.

या बदलांमुळे मी व माझ्यासारखे काहीजण भांबावून गेलो आहोत. नवीन पिढीला एकत्र आणायचे कसे हा यक्ष प्रश्न आपल्यापुढे उभा आहे. नुसतेच जवळच्या लग्नसमारंभात परभी पद्धतीचा पेहराव करणे वा भुजण्या-खडखडल्याची जेवणात हजेरी लावणे म्हणजे आपले परभीपण शाबूत ठेवणे नक्कीच नाही. आपल्या ज्ञातीची व तिला जोपासण्याची महती तरुणपिढीमध्ये रूजविण्याची गरज आहे. ज्ञात्याभिमान त्यांच्या मनात जागृत करणे गरजेचे आहे. पण हे साध्य कसे व्हायचे?

आंतरज्ञातीय विवाह करण्यात काहीच गैर नाही. माझ्या मुलीनेही तो केला आहे. ज्ञातीत येणाऱ्या सुनांना (पान २ कॉलम ३ वर)

(पान १ कॉलम २ वरून)

आहेत? 'मुंबईचं शांघाय' करायचं; तर टोलनाके हवेत. पेट्रोलची महागाई हवी. रस्त्यांवरचे 'महाजाल' पसरवणारे खड्डे हवेत. भाज्यांची महागाई हवी. शहराचे तापमान वाढवणारे उंच 'आभाळाचा मुका' घेणारे इमारतीचे जाळे हवे. या इमारतीसाठी जागा कुठेय? असं म्हणायचं असतं का? जागा केली की होतेच हो. आगगाडीत नाही का तीन जणांच्या बाकावर जागा करत चारजण बसतात. बाहेर कोसळून पडतील असे वाटणारी 'अबब' गर्दी दाराबाहेर लटकत असताना, आगगाडीच्या चालत्या वेगात अनेकजण स्वतःला जागा करून घेत प्रवास करतात. ('अंतिम' प्रवास सुखाचा होवो!) तसंच जागा करायची असते. जुन्या चाळी, जुन्या इमारती महानगराला काय शोभा देतात का? शिवाय चाळ 'संस्कृती'तून जागा करत करत 'मॉल संस्कृती' तयार झालीय ना? एका कुटुंबानं एकाच ठिकाणी गर्दी करत कशाला एकाच घरात रहायचं? मग दोन भावांना दोन वेगळे अपार्टमेंट! आईबाबांना वेगळं 'रेस्ट हाऊस'. अस्सं हवं की नको? मग? या इमारतीवर घण हाणायचे. उंच उंच इमारती तयार करायच्या. अहो, या इमारतीत सात आठ मजले नुसते 'पार्किंगसाठी' असतात ना? आपली जुनी तत्त्व 'पार्क' करून टाका की. एकूण काय; सगळीकडे सध्या 'उन्हाळा' असला तरी आपण आपल्या मनाला 'कंडीशण्ड' करायचे. म्हणजे घराच्या प्रत्येक खोलीला 'एसी'; पार्लरमध्ये केसांना 'कंडिशनींग'; तसे मनाला 'कंडीशनिंग' करायचे.

हे 'कंडीशनिंग'च फार महत्त्वाचे! 'उन्हाळा' आहे. 'गारवा' तयार करायचा. महागाई आहे, गरजा कमी कराव्या. ऋतुमान, राजकारण, निसर्गकोप, माणुसकीची पायमल्ली, विचारवंतांवर विचारांचे हल्ले न करता शरीरांवर हल्ले करून तत्त्वांचा बंदोबस्त करणारी वृत्ती, जुने दिवस आठवून आल्या दिवसाची विरजून जाणारी 'स्वागतशील' (!) वृत्ती ही सदासर्वकाळ असायचीच हो. त्यातून बाहेर पडायचं. पडता येत नाही, हे ठाऊक आहे मला. आतून ठाव घेणाऱ्या काही चांगल्या 'जगण्या'चा विचार करायचा. मनाला 'कंडीशनींग' करायचं.

म्हणजे पहा, पूर्वी... फार पूर्वी रामदास्वामींनी तरी काय वेगळं सांगितलं होतं 'मनाच्या श्लोका'तून? 'विचारी मना तूची शोधून पाहे!' रोजच्या रोज वेगवेगळे व्यायाम असतातच. या व्यायामाचा 'हुकमी एक्का' आहे मनाचा व्यायाम. 'सर्व सिद्धीचे साधन' असणारे मन आजुबाजुच्या 'उन्हाळ्या'नं करपता कामा नये. मनाचे मातेरं झालं की संपलं सगळं.

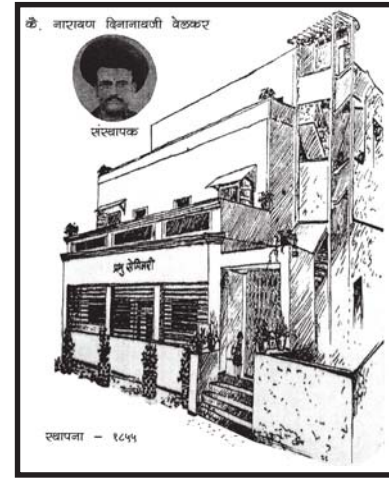
सगळं सगळं! म्हणून 'मना, त्वांचि रे पूर्वसंचित केले' ते साठवून ठेवायचे. मन प्रसन्न ठेवण्यासाठी मनापासून मनःपूत चांगल्या गोष्टींचा विचार करायचा. अन् हो! 'प्रभुतरुण' वाचायचा. तो तर आपल्या परभी मनाचा 'आधारू' आहे. हा 'अंतरीचा दिवा' मालवू द्यायचा नाही. की सगळ्या आजुबाजुच्या उन्हाळ्यात एक आल्हाद देणारी, चिरतरुण राखणारी झुळूक येणारच. या झुळूकीचा सुखद अनुभव घेत रहा बरं का. (असं मी संपादक म्हणून तुम्हा वाचकांना सांगत रहाणं, त्यासाठी धडपडणं हा माझ्या मनाच्या 'कंडीशनिंग'चा भाग आहे; हे वेगळं सांगायची गरज नाही.) तर, आतल्या आतल्या खोल मनातून, हे मनापासून तुमच्याशी बोलणं आहे. मंडळी, त्याला तुमची मनापासून दाद हवी. ती मिळणारच. जय 'उन्हाळा'!

प्रभु सेमिनरी

१८५५ साली स्थापन झालेली गिरगावातील शाळा. आजच्या घडीला एक जून रोजी १६० वर्षांची होत आहे. जायते, वर्धते या अवस्थेनंतर मर्त्य माणसाला मृत्यूला सामोरे जावे लागते. पण सुसंस्कृत माणसाने स्थापन केलेल्या संस्थेला मात्र जायते, वर्धते एवढ्याच अवस्था असाव्यात. त्यासाठी अनेकजण शर्थीने कार्यरत असतात. कोणती ही शाळा? लक्षात आले असेलच- 'प्रभु सेमिनरी हायस्कूल'! कै. नारायण दीनानाथजी वेलकर यांच्या स्मरणार्थ या शाळेला घरकुल लाभले. नारायण दीनानाथांनी येथे 'प्रभु सेमिनरी' आणली; तर दादाभाई नवरोजींनी स्टुडंटस् लिटररी अँड सायंटिफिक सोसायटीची शाळा. 'प्रभु सेमिनरी'ला मिशनऱ्यांनी चालवलेल्या शाळांना टक्कर देण्याची क्षमता तेव्हा होती. लता नार्वेकर, विजया झावबा, सुहास लिमये यांचे शिक्षक म्हणून योगदान या शाळेला लाभले होते. श्री. रवींद्र पाटकर, सुहास कोठारे, सॉलिसिटर राजन जयकर हे या शाळेचे विद्यार्थी. (अर्थातच या विद्यार्थ्यांची नामावली बरीच मोठी असेल. पण मला माहित असलेली ही काही ठळक नावे.) पण काळाचा महिमा सर्वांनाच मान्य करावा लागतो. 'सेमिनरी' ही मराठी माध्यमाची शाळा. गिरगावातून मराठी माणूस विरळ झाल्यावर आणि शैक्षणिक माध्यमाबद्दल आपल्या समजुती बदलत गेल्यावर मराठी माध्यमाची ही शाळा आता केवळ तग धरून आहे. तरीही प्रयत्नवादी विश्वस्त अविरत प्रयत्नशील आहेतच. गरजू विद्यार्थ्यांना फुकट गणवेश, पुस्तके, घरापासून शाळेपर्यंत फुकट बससेवा अशा सुविधा या शाळेत म्हणूनच आहेत. सरकारने संगणक भेट दिले आहेत. त्यामुळे मोफत शिक्षणासोबतच संगणक शिक्षणही इथे

विस्तारीत संपादकीय (पान १ कॉलम ४ वरून)

आणि जावयांना आपण प्रेमाने आणि आपुलकीनेच स्वीकारतो. त्यांनीही आपल्याला आपलेसे केले आहे. अशा कित्येक सुनांचा आपल्याला अभिमानही आहे ज्यांनी स्वकर्तृत्वावर स्वतःबरोबर ज्ञातीलाही प्रकाशझोतात आणले आहे. तसेच आपल्या मुलीही इतर जातीत जाऊन सुखाचा संसार करतच आहेत. परंतु जातीत जुळलेल्या लग्नगाठी जास्त सोयीच्या असतात. लग्नापूर्वीचे आणि लग्नानंतरचे सणवार साजरे करण्याची आपली पद्धत भेटीच्या देवाणघेवाणीतील गंमत काही औरच असते. जेवणखाण्याच्या पद्धती सारख्याच असल्यामुळे नव्याची नवलाई ओसरल्यावर निदान जेवणाच्या पद्धतीवरून होणारे वाद

मोफत दिले जाते. मुख्य म्हणजे दहावीच्या विद्यार्थ्यांना खास शिकवणी मोफत दिली जाते. वैज्ञानिक प्रयोगामध्ये आंतरशालेय स्तरावर त्यामुळे हे विद्यार्थी पारितोषिके मिळवतात, वक्तृत्वात चमकतात. शाळेचे वार्तापत्र निघते. या शाळेला उर्जितावस्था प्राप्त होण्यासाठी आजचे विश्वस्त धडपड करित आहेत. शाळेचा जूनमध्ये येणारा १६०वा वाढदिवस शाळेची खऱ्या अर्थाने वाढ करणारा ठरावा. 'नहि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते!' हे ज्ञानदान करणारी ही शाळा वर्धिष्णु व्हावी ही प्रभुतरुणातर्फे मनःपूर्वक शुभेच्छा.

या शुभेच्छा देतानाच काही अपेक्षा रास्तपणे व्यक्त करते. शाळेचा आर्थिक व्यवहार चोख आणि सनदी लेखापालांकडून मान्यताप्राप्त असावा. ज्ञानदान करणाऱ्या शिक्षकांना योग्य तो सन्मान प्राप्त व्हावा. विद्यार्थीसंख्या वाढती असावी. (आता तर शासनाने प्रत्येक वर्गात कमीतकमी चाळीस विद्यार्थी असावेत अशा बंधनाचा विचार चालवला आहे.) याबरोबरच ज्ञातीतील सन्मान्य दात्यांनी इमारत दुरुस्तीसाठी, विद्यार्थ्यांसाठी योग्य तो मदतीचा हात पुढे करावा. मला खात्री आहे की, आपल्या ज्ञातीत 'देणाऱ्याचे हजारो हात' आहेत.

तरी टळू शकतात. पण म्हणून ज्ञातीत लग्न झाल्यावर वाद-भांडणे होतच नाहीत असे काही नाही. शेवटी संसारात तडजोड ही करावीच लागते.

तसेच आपल्या ज्ञातीची मासिके किती ज्ञातीबांधव वाचतात हासुद्धा विचार करण्याचा विषय आहे. ४०-४५ वा त्यापुढील वयोगटातील वाचकवर्ग ही मासिके आवर्जून वाचत असावा. काहीजण फक्त जन्म-मृत्यू, मुंज, लग्न, बारसे इत्यादी मथळ्यावरून नजर फिरवित असावेत. युवा पिढी ही मासिके चाळण्याची तसदीही घेत नसेल. युवामंच स्थापून प्रभु तरुणाने युवकांना एक व्यासपीठ दिले आहे. तसेच त्यांच्या सोयीसाठी आपल्या मासिकात आणि वेबसाइटद्वारे कॉम्प्युटरवर इंग्रजीत लिहिण्या-वाचण्याची तजवीज करून दिली. पण त्याला कितीसा प्रतिसाद मिळाला? प्रत्येक महिन्याला दर्जेदार वाचनसाहित्य वाचकांपर्यंत पोहोचवताना कार्यकारी समितीची धावपळ, अथक परिश्रम पाहता मनात विचार येऊन जातो की कशासाठी हा आटपिटा? पण मग... 'घेतला वसा टाकू नये' या भावनेने पुन्हा लेखणी हाती येते आणि पुन्हा नवी धावपळ सुरू होते. आपल्या आधीच्या पिढीने शंभर वर्षांहून अधिक काळ जोपासलेली एवढी मोठी ठेव आपल्या पदरात घातली असताना आपण तिला फक्त उदासिनतेपोटी नाकारावी इतके करंटे आपण नक्कीच नाही.

हीच भावना आपल्या युवापिढीत रूजायला हवी. काही संस्थांनी वार्षिक कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन युवकांच्या हाती देऊन त्यांना पुढे आणण्याचा प्रयत्नही केला आणि करत आहेत. नुसतेच आपल्या कार्यक्रमांना गर्दी होते यात आनंद न मानता ज्ञाती संस्थांनी नवीन उपक्रम हाती घ्यावेत, ज्याने श्रोतृवर्गात सुसंवाद निर्माण व्हावा. आपल्या कार्यक्रमांना युवकांना आवर्जून आणण्याचा प्रयत्न करावा. तरुणांना असे व्यासपीठ उपलब्ध करून द्यावे जिथे ते समवयस्कांबरोबर आपल्या शिक्षणाबद्दल, आपल्या व्यवसाया-बद्दल, आपल्या आवडीनिवडीबद्दल एकमेकांशी बोलू शकतील. एकमेकांची मदत घेऊ शकतील किंवा ओळखी वाढवून मनमोकळ्या गप्पा मारू शकतील.

पण मांजराच्या गळ्यात घंटा बांधणार कशी? आपण काही सुचवू शकता काय? काय केले म्हणजे ज्ञातीबद्दलची उदासीनता सोडून आपली युवापिढी एकत्र येईल?

आपल्याला विनंती करते की, लिहा आणि आपले मत, आपले विचार आम्हाला कळवा. पाहुया काही मार्ग सापडतो का?

लेखांक-५

अर्थसंवाद

-सौ. उर्वशी आनंद धराधर

‘मेक इन इंडिया’ हे मोदी सरकारचे स्वप्न प्रत्यक्षात येण्यासाठी बरेचसे महत्त्वाचे उपक्रम हाती घेतलेले आपण पाहतो. यासाठी त्याची माहिती आपणा सर्वांना नीट असायला हवी. ‘बँकिंग सुविधेची’ उपलब्धता हादेखील सरकारी धोरणाचा एक उपक्रम आहे. सर्वांसाठी हाकेच्या अंतरावर बँकिंग सेवा उपलब्ध करून देशाची आर्थिक समृद्धी वाढवणे व त्यातूनच गरीबी दूर करणे हा त्यामागील हेतू आहे. म्हणूनच आपण पाहतो की सरकारने वित्तीय योजनेचा लाभ सर्वांना घेता यावा म्हणून ‘जन धन योजना’ प्रत्यक्षात आणली आहे. आज बँका ग्रामीण आणि अति दुर्गम भागांमध्ये सेवा देत आहेत.

आज कमी उत्पन्न असले तरी या योजनेमुळे बँक खाते उघडता येते. आपणाला प्रश्न पडतो की बँक खाते आवश्यक का आहे? याचे फायदेही अनेक आहेत. आपल्या आर्थिक स्थितीचा अंदाज बँकेच्या खात्यावरून लक्षात येतो. आपले पैसे योग्य रीतीने बचत केले जातात. बँक आपल्या ग्राहकाची आर्थिक स्थिती जाणते. त्यामुळे पुढे घर, गाडी किंवा शिक्षणासाठी हव्या असलेल्या कर्जाची तरतूद सुलभतेने होणे शक्य होते. आपल्या बँकेचे पासबुक आपण नेहमी वेळच्या वेळी बँकेकडून भरू शकतो. त्यामुळे बँकेतील आपल्या जमाखर्चाचा ताळमेळ ठेवणे शक्य होते. त्यामुळेच ‘जन धन’ योजनेला खूप चांगला प्रतिसाद मिळाला आहे.

कोणाचेही अर्थव्यवहाराचे पहिले पाऊल हे बँकेपासून सुरू होते. आपल्या बँक व्यवहारात सावधगिरी बाळगणे खूप आवश्यक आहे. आपण जर नोकरदार असू तर आपला पगार आपल्या सेव्हिंग खात्यात दर महिन्याला जमा होत असतो. या खात्यात सेव्हिंग खात्यातील व्याज, आपण जर कंपन्यांच्या शेअर्समध्ये गुंतवणूक केली असेल तर त्यावर मिळणारा लाभांश, आपले त्याच बँकेत मुदतबंद खाते असेल तर त्यावरील व्याज हे सर्व उत्पन्न या सेव्हिंग खात्यात आपण जमा करू शकतो. आपल्या बँकेला आपण त्याप्रमाणे सूचना देऊ शकतो. कंपनीही आपल्याला लाभांश कोठल्या खात्यात जमा करायचा ते विचारतात व त्याप्रमाणे ती रक्कम थेट आपल्या सेव्हिंग खात्यात जमा होते. त्याचप्रमाणे वेळोवेळी हे व्याज अथवा लाभांश जमा झाला आहे किंवा नाही हे आपण आपल्या पासबुकद्वारे पडताळून पाहू शकतो.

आपणाला बँक रोख रक्कम काढण्यासाठी चेकबुक व एटीएम कार्ड देते. आपण एटीएमद्वारे कधीही गरजेनुसार पैसे काढणे सोपे असल्यामुळे

त्याचा वापर करतो. आपण त्यावेळी एटीएम मधून आपल्याला मोबाईलवर त्याची नोंद देण्यास बँकेला सांगवावे. मग पुढील एक दोन दिवसात आपल्या सेव्हिंग खात्यावर त्या पैसे काढण्याची नोंद नीट झाली आहे ना ते तपासून घ्यावे, आपली खात्यातील शिल्लक नीट पडताळून घ्यावी.

हल्ली दूरध्वनी, विजेची बिले, विम्याचा हप्ता आपण ‘ईसीएस’ द्वारे आपल्या सेव्हिंग खात्यातून वजा करण्याच्या सूचना देऊ शकतो. यामागे हेतू हाच की, आपण वेळच्या वेळी ती बिले देऊ शकतो. पण यात काळजी घेणे गरजेचे आहे. आपली बिले तपासणे व योग्य रक्कम आपल्या खात्यातून वजा झाली आहे ना ते तपासणे इकडे कोठेही आर्थिक व्यवहारात वाद निर्माण झाल्यास सिद्ध करण्याची जबाबदारी आपली असल्यामुळे बँकेचे पासबुक वेळच्या वेळी भरून घेणे महत्त्वाचे असते. एटीएम मशीनमधून पैसे काढल्याची पावतीही मिळते. ती पावती घेऊन आपण आपल्या सेव्हिंग खात्यात त्याची नोंद नीट झाली आहे याची खात्री करूनच मग ती पावती फाडू शकतो. एटीएम मशीनमधून कधी रक्कम आली नाही पण आपल्या खात्यातून वजा झाल्यास त्वरित लेखी तक्रार बँकेत करावी. बँक त्या एटीएम खात्याची तपासणी करून आपणास ती रक्कम परत देते. आपल्याला मशीनमधून रक्कम कमी मिळाली; पण पैसे काढल्याची नोंद जास्त झाली असेल तर एटीएम पावतीची फोटो कॉपी देऊन ती तक्रार बँकेकडे केल्यास बँक एटीएम मशीनची तपासणी करून आपणास रक्कम परत देते. या सर्व व्यवहारात आपण दक्षतेने वेळीच बँकेला कळवणे गरजेचे असते. पण काळजी करू नका. असे फार क्वचित वेळा घडते.

आपल्या बचतखात्याचे पासबुक हरवले तर बँक आपणाकडून त्या संबंधात एक पत्र व ठराविक फी घेऊन लगेच दुसरे पासबुक देते. कित्येक वेळा आपल्याला खात्यामध्ये ठराविक रकमेच्याहून कमी रक्कम ठेवल्यास आपल्याला दंड आकारलेला आपण पाहतो. परंतु आपल्या लेखी परवानगीखेरीज बँका तसे करू शकत नाहीत. रिझर्व्ह बँकेने म्हणून अध्यादेश काढला की खात्यात रोख रक्कम कमी असेल तर दंड आकारता येणार नाही.

प्रत्येक खातेदाराला त्याने मागितल्यावर बचत खात्याचे पासबुक भरून देणे बँकेला बंधनकारक आहे. काही बँका जर महिन्यातून एकदाच पासबुक भरून मिळेल अथवा इंटरनेटवरून आपण आपले खाते

तपासा व खात्यातील व्यवहाराची प्रत छापून घ्या असे सांगत असेल तर ते चुकीचे आहे. आपण त्या संबंधी शाखाधिकार्याकडे अथवा वरिष्ठांकडे तक्रार करू शकतो. आपले पासबुक वेळच्या वेळी भरून देणे हे बँकांचे कर्तव्यच आहे. बँकेमध्ये ठेवलेल्या ठेवींना एक लाख रुपयापर्यंत विमा संरक्षण मिळते. एक लाख विमा संरक्षण प्रत्येक व्यक्तीच्या ठेवीसाठी आहे. म्हणून एकाच व्यक्तीच्या नावे दोन लाख न ठेवता घरातील दोन व्यक्तींच्या नावे एक, एक लाख ठेवणे श्रेयस्कर असते. यासाठी ‘क’ आणि ‘ख’ नावाने एक संयुक्त ठेव व दुसरी संयुक्त ठेव ‘ख’ आणि ‘क’ या स्वरूपात ठेवू शकतो. याहून जास्त रकमेच्या ठेवी बँकेची पत व निकष पाहून आपण ठेवू शकतो. मागील लेखात चांगली बँक कशी ओळखावी हे निकष दिले होते.

आपली तक्रार नोंदवण्यासाठी प्रत्येक बँकेच्या शाखेत स्वतंत्र नोंदवही असते. तुमची कोणतीही तक्रार त्यात तुम्ही नोंदवू शकता. या तक्रारीची दखल घेणे बँकेला क्रमप्राप्तच आहे. किंबहुना तसे न केल्यास त्या शाखाधिकार्याच्या वरिष्ठ अधिकार्याकडे तुम्ही ती तक्रार नोंदवू शकता. पण तिथेही दखल न घेतल्यास रिझर्व्ह बँकेच्या ‘Ombudsman’ विभागाकडे आपण ती तक्रार देऊ शकतो, जेणेकरून बँकेवर कडक कारवाई केली जाते.

तेव्हा खाते उघडताना केवळ घराजवळ बँक आहे म्हणून खाते उघडतो; असे करू नका. आपली ठेव एकाच बँकेत न ठेवता विविध बँकेत ठेवा. आपण जर कुठल्या सूचना आपल्या खात्यासाठी बँकेला दिल्या असतील तर त्या नीट पाळल्या आहेत किंवा नाही ते तपासा. उदा. विम्याचा हप्ता पाठवणे, आपल्या कर्जाचा व्याजासकट हप्ता भरणे. या सर्वांची रीतसर नोंद आपण जेव्हा आपले

पासबुक भरून घेतो तेव्हा झाली आहे ना ते नीट पहा.

अनेक खातेदार बँकांमध्ये मुदतबंद ठेवीच्या रुपाने आपल्या जवळील पैसा गुंतवत असतात. या मुदत ठेवी १, ३, ५ वर्षे अशा कालावधीच्या असतात. अशा ठेवीची मुदत कालावधी संपल्यावर खातेदार म्हणून आपण ते पैसे काढून घेऊ शकतो. मात्र कित्येक वेळा आपले आर्थिक व्यवहार नीट नोंद न केल्यामुळे खातेदार आपल्या ठेवीची मुदत संपल्याचे विसरून जातात. कित्येक वेळा खातेदाराचा मृत्यू ओढवल्याने व घरातील इतर कोणालाही ह्या ठेवी ज्ञात नसल्यास ते पैसे खात्यामध्ये तसेच पडून राहतात. कित्येक वेळा खातेदार दुसरीकडे राहण्यास गेल्यावर आणि बदललेला पत्ता बँकेला न कळवल्यास बँकेकडून या ठेवीची मुदत संपल्याची सूचना न मिळाल्यामुळे आपल्या ठेवीबाबत योग्य वेळी बँकेला कळवू शकत नाही. अशा ठेवीदाराला संपर्क साधणे बँकेला कठीण होते. अशा तऱ्हेने बँकेत पडून राहिलेल्या खात्यांचा वेळोवेळी आढावा घेणे हे बँकेचे कर्तव्य आहे.

आपणही त्याबद्दल जागरूक असणे गरजेचे आहे. आपल्या आर्थिक व्यवहारांची नीट नोंदणी करणे, आपल्या खात्याचे नामनिर्देशन करणे, घरातील इतर व्यक्तींना आपल्या ठेवी व बचत-खात्याची माहिती देणे फार महत्त्वाचे आहे. आपण स्वकष्टाने जे कमावतो, गरजेनुसार खर्च करून पैसे उरतील ते बँकेत शिल्लक टाकतो. भविष्याची नीट तरतूद करतो. त्याची जपणूक योग्य तऱ्हेने होणे फार महत्त्वाचे आहे. हे सर्व आपणास जर व्यवहारदक्षता व काटेकोरपणा पाळला तर सहज शक्य आहे. तेव्हा ही आर्थिक साक्षरता घरातील प्रत्येकाला देणे आपले कर्तव्य आहे. मग ‘जन धन योजना’ नक्कीच यशस्वी होईल.

हसरी रेखा

-प्रदीप कोठारे

पाठारे प्रभु चॅरिटीज

या संस्थेचा वार्षिक अहवाल आणि आर्थिक हिशोब असलेली पुस्तिका नेहमीप्रमाणे वेळेत प्राप्त झाली. संस्थेची वार्षिक सर्वसाधारण सभा ७ जून रोजी सायंकाळी ५ वाजता सुरेश विठ्ठल स्मारक सभागृहात होणार असल्याचे सूचनापत्र यात आहे. विश्वस्त रवींद्र मानकरांना श्रद्धांजली, कै. श्री. विश्वास बाळाराम विजयकर आणि कै. लता विश्वास विजयकर यांच्या इच्छापत्रानुसार संस्थेला एक कोटीची देणगी, पुरस्कारांविषयी माहिती आदी तपशीलाने परिपूर्ण अशी ही पुस्तिका दाद घेणारी आहे.

प्रभादेवी मंदिर

शाकंबरा देवी म्हणजेच प्रभादेवी देवी. तिचे मंदिर जेथे तो आजचा प्रभादेवी परिसर. मिशनऱ्यांनी विहिरीत बुडवलेल्या देवीच्या मूर्तीला श्यामराव नायक यांनी बाहेर काढले. १७१५ मध्ये मंदिरात प्रतिस्थापना केली. कृष्णनाथ दयानंद कीर्तिकर मंदिराचे मालक झाले. पाठारे प्रभुंची देवी म्हणून प्रभादेवी. आज या स्थापनेला तीनशे वर्षे झाली. त्याकरिता या परिसरात मोठ्ठा महोत्सव झाला. विविध वृत्तपत्रांनी त्याची दखल घेतली. प्रभादेवीस आमचे नमन.

*

दिवसाचा पक्षी

दिवसाचा पक्षी टिपतो
सोनरसाचे दाणे
पक्ष्यांच्या बोलीत मधुर
गातो सुस्वर गाणे ॥१॥
निळाईच्या डोहामध्ये
मनःपूत विहरतो
कधी मेघांच्या छायेखाली
अलगद स्थिरावतो
छाया प्रकाशाच्या खेळाचे
ते रूप गोजिरवाणे ॥१॥
ओलाचिंब भिजतो कधी तो
धुवांधार पर्जन्याने
आभाळाच्या वळचणीला
बसतो उदासपणाने
भिजलेल्या मनात शोधी
कवडसे बापुडवाणे ॥२॥
रोज बांधतो खुपशी तो
घरटी सुखदुःखांची
सायंकाळी पुसून टाकतो
नक्षी पुळणीवरची
मनामनामध्ये आकांक्षांचे
काढतो चित्र देखणे ॥३॥
रात्रीच्या घरट्यात शिरून तो
अलगद विसावतो
हक्काच्या त्या विश्रांतीने
ताजातवाना होतो
सूर्याच्या हाकेचे, उडण्या
करतो पुन्हा बहाणे ॥४॥
- सौ. उज्ज्वल र. ब्रम्हांडकर

वृन्दाकाकी - एक व्यक्तिमत्व

-सौ. शोभा रंजन विजयकर

वृन्दाकाकी ह्यांची माझी ओळख त्यांच्या लगनानंतरच झाली. माझ्या चुलतबहिणीची जाव ह्या नात्याने मी त्यांना ओळखू लागले. टोपीवाला लेन मधल्या आमच्या घरात श्यामभावजी व वृन्दाकाकी ह्यांचे येणेजाणे होते. अल्पावधीत ते दोघंही आमच्या कुटुंबाचे एक घटकच बनले. वृन्दाकाकी म्हणजे अमर्याद उत्साही; जणू एक लाटच. सदा हसतमुख व लहानथोरांशी कोणताही भेदभाव न ठेवता थट्टा-मस्करी करणे हा त्यांचा स्थायी स्वभाव. ज्ञातीविषयी अगाध ज्ञान व भेटेल त्याच्याशी जवळीक साधणे हा त्यांचा उत्तम गुणधर्म. ह्या त्यांच्या सरळ साध्या वागणुकीमुळे वृन्दाकाकी आज ७५ वर्षांनंतरही असंख्य उपक्रमात तेवढ्याच हिरीरीने व उत्साहाने भाग घेतात. अगदी अलिकडचे उदाहरण द्यायचे म्हणजे पाठारे प्रभु महिला समाजाचा 'शताब्दी एक्स्प्रेस'. हा कार्यक्रम. वृन्दाकाकींच्या कार्यामुळे व ज्ञातीसेवेच्या अखंड सेवाव्रतामुळे त्यांनी नुसता फोन करून लाखलाखांच्या देणग्या मिळविल्या. त्यांचा हुरूप हा संसर्गजन्म ठरला व त्यांच्याच पावलांवर पाऊल ठेवून सातवर्षांच्या चिमुरड्या वेदिकापासून ते ऐंशीपल्याड प्रमिलाताईही

पछाडल्याप्रमाणे दीड महिना जीवाचे रान करीत होत्या. शताब्दी एक्स्प्रेसचे अभूतपूर्व यश कलाकारांची असीम व अपार मेहनत व वृन्दाकाकींचे संघटना चातुर्य ह्यांच्यात समप्रमाणात विभागले गेले असे म्हटले तर ते वावगे ठरणार नाही याची मला खात्री आहे. वृन्दाकाकींना रिकी ही अवघड उपासना अवगत आहे. कदाचित त्यांच्याचमुळे त्या स्वतःची दुखणी बाजूला सारून श्याम-भावजींच्या अविरत सेवेत मग्न असतात व सामाजिक सर्व कार्ये तितक्याच उत्कटतेने पार पाडतात. त्यांची एक खासियत आहे की त्या स्वखर्चाने व स्वखुशीने कोणत्या न कोणत्या कारणासाठी भेटवस्तू आपल्या ओळखीच्या व्यक्तींना देत असतात. त्यांची अशी धारणा आहे की, प्रोत्साहनाची पाठीवर एक थाप ही व्यक्तिच्या कलागुणांशी कदर करण्याची संधी मला मिळते त्यातच मी माझा आनंद मानते. वृन्दाकाकींच्या ह्या बहुआयामी व्यक्तिमत्त्वाचा आदर्श त्यांची मुलगी म्हणजेच निकिता व नात अपेक्षा ह्यांच्यासमोर असल्यामुळे त्या देखील ह्या सर्व संस्कारात न्हाऊन निघाल्या आहेत. वृन्दाकाकी तुम्हाला माझे नम्र अभिवादन!

*

बदलता जमाना---

अनामिका

(टीप:- लेखातील विचारांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही.)

आपण नेहमी म्हणतो की काळ बदलला. पण काळ कितीही बदलला तरी मानवी मूल्ये काही आमूलाग्र बदलत नाहीत. मोठ्यांचा आदर, नात्यांचा आदर, दुसऱ्यांच्या भावनांचा आदर व वस्तुस्थितीचा स्वीकार करणे ही मूल्ये शंभरदोनशे वर्षांपूर्वी खरी होती ती आजही २०१५ मध्ये खरी आहेत व ३०१५ मध्येही राहतील. पण हल्ली काही मुले किंबहुना काही मुलीही ही मूल्ये पायदळी तुडवायला निघाली आहेत. बहुसंख्य मध्यमवर्गीय समाजात लग्न ही एक जबाबदारीची गोष्ट असते ही धारणा लहानपणापासूनच मुला-मुलींवर बिंबवली जाते. मध्यमवर्गीय कुटुंबात जन्म घेतलेली माणसे जरा हातात पैसा आला की आपली पूर्वीची परिस्थिती विसरून ह्या पैशाच्या मगरुरीत समाजाच्या रूढी, परंपरा व वर सांगितलेली मूल्ये यांची पायमल्ली करावयाला जरा देखील कचरत नाहीत. मुली खास करून मिळवत्या झाल्या, आर्थिकदृष्ट्या

स्वतंत्र झाल्या आहेत. त्यांना आईवडिलांचा फाजिल पाठिंबा कारणीभूत आहे. आपली ज्ञात संपूर्णपणे शिक्षित आहे. सुसंस्कृत आहे. असे असून देखील हल्ली काही विचित्र गोष्टी कानांवर येऊ लागल्या आहेत. आई म्हणे मुलींची मैत्रीण आहे व आई मुलीला जे काही शिकविते ते ब्रह्मवाक्य समजते. पण काही आया स्वतःच्या स्वार्थासाठी मुलींच्या संसारावरच निखारा ठेवावयास निघाल्या आहेत हे त्या मुलींना कळतच नाही. लग्न झाले की मुलींच्या संसारात ढवळाढवळ करू नये. मुलीला तिच्या सासरच्या माणसांत मिसळून जाण्याची शिकवण देण्याऐवजी सासरच्या माणसांचा पदोपदी अपमान करण्यास उद्युक्त करणे ह्यातच काही आया धन्यता मानतात. ह्याला कारण म्हणजे त्यांनाही सासू-सासऱ्यांनी दिलेली वागणूक. हे त्यांच्यावर घडलेले संस्कार. ह्या प्रवृत्तीचा प्रतिकार करणे हे आजकालच्या मुलींनी शिकले

पाहिजे. दुसरी एक प्रवृत्ती आता बळावली आहे की लगनानंतर फक्त मी व माझा नवरा व माझे आईवडील, भाऊबहीण आणि एवढेच विश्व त्यांना हवे असते. नवऱ्याचे आईवडील ज्यांनी त्याचे पालनपोषण केले, त्याला लहानाचा मोठा केला, रात्र रात्र जागून त्याची दुखणी निस्तरली त्या आईवडिलांचा आदर करण्याऐवजी त्यांना अडगळ समजून आपल्या नवऱ्याला त्यांना सोडून देण्याचा अथवा जाण्याचा हट्ट धरणे. ह्या सर्वांत मुलींच्या आईने आपल्या मुलीला समजाविण्याऐवजी मागचा पुढचा विचार न करता मुलीला असे वागण्यास प्रोत्साहित करणे ही फार चुकीची व शरमेची गोष्ट काही आया करतात. तेव्हा एकच ओळ मनांत येते 'माता न तू वैरिणी ठरलीस'. मुलाच्या कमकुवतपणामुळे मुलीच्या आईला पोळी भाजणे सोपे जाते. हे मुलीच्या आईचे असलेले लांछनास्पद संस्कार मुलींवर घडले जातात. ह्याचा निषेध करावासा वाटतो. लग्न हे एक पवित्र बंधन आहे हे ह्या बिघडलेल्या, लाडावलेल्या मुली मानायलाच तयार नाहीत. ज्या मुलींना महाप्रयासाने नवरा मिळाला त्या जर नवरा त्यांच्या चुकीच्या आग्रहाला बळी पडला नाही तर

सरळ म्हणायला कमी करत नाही की, 'तू नही तो कोई और सही' व सरळ घटस्फोटासाठी कोर्टाची पायरी चढावयास तयार होतात. बऱ्याच प्रमाणात लग्नाच्या बंधनात तडजोड ही करावीच लागते पण आपल्या आत्मसन्मानाला धक्का न देता देखील ह्या तडजोडी सर्वांनाच कराव्या लागतात. मुलेमुली, सासूसासरे व इतर नातलगांना देखील ही बाब लागू पडते. लग्न झाल्याझाल्याच सर्व काही आलबेल होत नसते, PERIOD असतोच तेव्हा मुलीने किंवा मुलाने हा सगळा विचार करून संसाररथाचा गाडा डोळसपणे व विचारपूर्वक हाकायला शिकणे हे अत्यावश्यक असते. आपल्या संसारात आपले निर्णय आपणच घेण्याची तयारी ठेवणे is a must. सारासार विचार करणे आपली सद्बिबेकबुद्धी शाबूत ठेवून व आपला स्वतःचा विचार कमी; पण दुसऱ्याचा अधिक विचार करण्याची शक्ति ठेवणे ही काळाची गरज आहे. Tantrumला घाबरून जर नवरा किंवा सासरची माणसे त्या मुलीच्या अवास्तव मागण्या पुऱ्या करणार असतील तर ते भविष्यासाठी फार धोकादायक ठरण्याची भीती निर्माण होईल.

‘स्त्रीचे बदलते जग’

-सौ. विजयश्री नवलकर

आज आपण International women's दिन मार्च ८ तारखेला साजरा करतो. परंतु स्त्रीचे जीवन किती बदलले याची जाणीव आम्हाला आमच्या प्रोफेसर डॉ. चंद्रकला हाटे यांनी लिहिलेल्या Changing status of women in india या पुस्तकातून पुष्कळच आधी झाली होती. आता मला त्या पुस्तकाची आठवण झाली. कारण विचार केला तर एकेकाळी आपल्या स्त्रीयांनी खूपच सोशिकपणा दाखविला. स्त्रीला ‘केरसुणी’ इतकीसुद्धा किंमत नव्हती. आपण केरसुणीला ‘लक्ष्मी’ मानतो परंतु आपल्या घरातील स्त्रीला म्हणजे खऱ्या लक्ष्मीला खूपच अपमानित जीवन जगावे लागत होते. उदा. रमाबाई रानडे, डॉ. आनंदी गोपाळ जोशी. यांच्याकडे पाहिले तर आपला समाज किती मागासलेला होता. त्यावेळच्या पुष्कळ स्त्रियांना वाटले असेल की आपला जन्म एक ‘स्त्री’ म्हणून व्हावयास नको होता.

हळूहळू काळ बदलत गेला. स्त्रियांच्या जीवनात किंचीत फरक पडला. मॅट्रीक होऊन स्त्रिया शिक्षिका व्हावयास लागल्या. काही दिवसांनी काही स्त्रिया पदवीधर होऊन काही व्यवसाय करावयास लागल्या. पाठारे प्रभु समाजात तर १०० वर्षापूर्वीच डॉ. मानकर यांनी आपले प्रसुती रुग्णालय काढून प्रॅक्टिस सुरू केली. त्याचप्रमाणे श्रीमती पिरोजबाई आनंदकर यांच्या सारख्या सुविद्य स्त्रिया जन्माला आल्या. यांचा मला फार अभिमान वाटतो. परंतु काही स्त्रियांच्या शिक्षणामुळे त्यांच्या खाजगी जीवनावर परिणाम झाला. त्या बऱ्याचशा स्त्रिया अविवाहित राहिल्या. आपल्या देशाप्रमाणे इतर देशातसुद्धा स्त्रीला फारसा मान नव्हता. काळानुसार आपल्याला श्रीमती इंदिरा गांधी सारख्या प्राईम मिनिस्टर लाभल्या. त्याचप्रमाणे ब्रिटनमध्ये ‘मागरिट थॅचर’ यांच्यासारख्या प्राईम मिनिस्टर लाभल्या. बदल घडता घडता ९० टक्के स्त्रिया सुशिक्षित झाल्या. परंतु फक्त शहरातीलच स्त्रियांना शिक्षण घेता येत होते. बऱ्याचशा स्त्रिया सरकारी ऑफिसमध्ये, बँकांमध्ये, प्रायव्हेट सेक्टरमध्ये मोठ्या हुद्यावर काम करू लागल्या. आपल्या संसाराला सांभाळून मुलाबाळांना विद्येचे बाळकडू देऊन सुशिक्षित केले. बऱ्याचशा मुलींनी त्यावेळी नोकरीचा त्याग करून मुलांच्या अभ्यासाकडे लक्ष दिले. त्याची काही स्त्रियांना गोड तर काहींच्या त्यागाला कटू फळे मिळाली. असो!

हळूहळू स्त्रियांच्यात इतकी प्रगती झाली की, सरकारने सुद्धा ३३ टक्के आरक्षण दिले. म्हणून आज स्त्रिया संसदेत बसलेल्या दिसतात. आणि श्रीमती सुमित्रा महाजन यांच्यासारख्या स्त्रिया स्पीकर म्हणून टी.व्ही.वर पाहताना माझी मान अभिमानाने वर उचलली जाते. आपल्या देशात आपल्याला राष्ट्रपती सौ. प्रतिभा पाटील शेखावत यांच्यासारख्या व्यक्ती मिळाल्या. या स्त्रियांना एकेकाळी फक्त चूल व मूल सांभाळण्याचेच काम होते. पुरुषांचा स्त्रियांकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन म्हणजे घरात काम करणारी बाई आणि दरवर्षी तू जा मी येतो, असे म्हणत जन्म घेणारी मुले सांभाळणे हेच काम होते. माझ्या बालपणात एक स्त्री मी पाहिलेली आठवते. त्या आज्ञा शिकलेल्या नव्हत्या परंतु संस्कृत श्लोक घडाघडा बोलत होत्या. रामायण, महाभारत यासारख्या पुस्तकातल्या गोष्टींचा त्यांच्याकडे संचय होता. मला स्वतःला त्यांच्या कथा ऐकावयास खूप आवडत होतं. मी त्यांच्यावर खूप होते. आम्ही सर्व मुले म्हणत होतो की आज्ञा शिकल्या असल्या तर चांगल्या शिक्षिका झाल्या असल्या. आपल्या मागासलेल्या विचारांमुळे कितीतरी सुपीक डोकं असलेल्या स्त्रिया आपण अक्षरशः वाया घालवल्या असतील. कालांतराने स्त्री जागृत झाली. सासुरवास किंवा नवऱ्याची नवरेगिरी सहन करून कुणालाही न जुमानता जगात आपले स्थान आपण स्वतःहूनच शोधू लागली कारण मुख्य म्हणजे स्त्रीला आर्थिक स्वातंत्र्य हवे होते. वेगवेगळ्या कचेऱ्यात, शाळांत, महाविद्यालयात स्त्रिया काम करू लागल्या. बऱ्याचदा आजूबाजूस रहाणाऱ्या स्त्रिया या स्त्रियांचा हेवा करू लागल्या. परंतु नोकरी करणाऱ्या स्त्रियांना कुणाकडे लक्ष देण्यास वेळच नव्हता. त्या मनात म्हणायच्या ‘कुणी निंदा कुणी वंदा आमचे जीवन सुखमय करण्याचा आमचा धंदा’ कुणाशी वादविवाद करण्यास त्यांना वेळच नव्हता. पुष्कळदा ज्यांच्या कचेरीची वेळ लवकर होती त्यांना आपल्या मुलांना फक्त शनिवार रविवार भेटता येत होते.

पाहता पाहता नवीन पिढी जन्माला आली. (कॉम्प्युटर एज) प्रत्येक मुलगी वेगवेगळ्या क्षेत्रात झळकू लागली. प्रत्येक विषयात पदवी घेऊन ती पुढचे स्पेशलायझेशन काय? करून

विचारपूर्वक नोकरी घेऊ लागली. मानाने कसे जगावं हे या पिढीला शिकवण्याची गरज भासलीच नाही. या सर्व छोट्या मुली वेगवेगळ्या क्षेत्रात खूप हुशार असतात; जवळ जवळ दहा तास बाहेर असल्या तरी घरी येऊन आईला मदत करतात. कारण आईसुद्धा नोकरी करित असते. सर्वजण दमून भागून आल्यावर सुसंवाद साधण्यास कुणाला वेळच नसतो. कारण रात्रीचे जेवण झाल्यावर प्रत्येकजण दुसऱ्या दिवसाच्या तयारीत असतो. त्यातून मोलकरणीने दांडी मारली तर जीव अजून मेटाकुटीला येतो. तरीसुद्धा आपण म्हणतो मोलकरणी पण माणूसच आहे ना? ग्लोबलायझेशनमुळे स्त्रिया व पुरुष दोघेही थकतात आणि शनिवार, रविवार सुट्टी असली की प्रत्येकाला बाहेर जावेसे वाटते. परंतु सोमवार आला की परत तीच गाडी, त्या ट्रेनच्या कटकटी, गर्दी, गाडी थांबली की भजन मंडळींचा मोठ्याच येणारा आवाज इ. इ. आपलं उतरण्याचं ठिकाण आलं की कॉस्मोपॉलिटन धक्के खात खात कचेरीत हुश्र करीत खुर्चीवर बसावे थोड्या वेळाने ए.सी. सुरू झाला की थोडे ताजेतवाने वाटतं. कामाला जोर येतो आणि पुन्हा सायंकाळी तीच गाडीची गर्दी, तेच तेच विषय बोलणारी माणसे, कुणी सरकारचं कौतुक करतील तर कुणी शिव्या देतील. परंतु यापेक्षा जर गाडीत चांगल्या मैत्रीणी भेटल्या तर हसत खिदळत मजेत वेळ जातो. प्रत्येकीकडून हसवणारे विनोद नाहीतर काही घडलेल्या गमतीजमतीत हसण्या खिदळण्यात वेळ घालवण्यास खूप मज्जा येते आणि दिवसभर थकलेले जीव पुन्हा ताजेतवाने होऊन घरात पाऊल टाकल्यावर पुन्हा कुटुंबाच्या जीवनात रमण्याचा प्रयत्न करतात.

जीवन सुखकर करणे, सतत हसत राहणे हे शेवटी आपल्याच हातात असते. शक्यतो दुसऱ्याच्या जीवनाशी आपल्या जीवनाची बरोबरी न करता आपण ‘ओमर खय्याम’ या कवीचे वाक्य मनात ठेवून राहणे बरे वाटते “Make the most of your life”-जीवनात सतत आनंदी राहावं परंतु सर्वांना कसे जमणार? हे शक्य नाही.

आपण आता कल्पना चावला सारख्या व्यक्तिला अंतराळात जाऊन आलेले पाहिले. किती धैर्यवान स्त्री! TIFR ग्रंथालयात काम करताना BARC च्या कितीतरी स्त्रिया Scientist म्हणून काम करताना पाहून माझे मन सुखावून जायचे. त्यांच्याकडे पाहून खूप अभिमान वाटायचा. प्रत्येक क्षेत्रात ‘स्त्री’ पाहिली की खूप छान वाटायचे. विशेष म्हणजे या सर्व स्त्रिया खूप आनंदी असायच्या खूप वाचन करायच्या. कुणीही आपल्या ज्ञानाची मिजास केलेली मला आठवत नाही. आमच्याकडून पुस्तके घेताना व देताना थॅक्स म्हणून जायच्या. आपल्या देशात इतक्या शिक्षणास वंचीत होत्या परंतु आता मात्र काळ झपाट्याने बदलला. बऱ्याच स्त्रिया ‘पायलट’ म्हणून काम करतात. तर मंत्री म्हणून स्त्रिया आहेत. महापालिका किंवा खेड्यापाड्यातसुद्धा स्त्रिया जागरूक आहेत. आपण नुकतंच वाचले असाल, सतत दारू पिणाऱ्या

नवऱ्यांना पोलीस काही करू शकत नाही. परंतु या स्त्रियांनी दारूची दुकानेच बंद केली. कितीतरी वेळा विनंती करून कुणीही लक्ष देत नव्हते. परंतु या स्त्रियांची शक्ती पाहून कौतुक वाटते. अर्थात दारूचे दुकानवाले यांना त्रास देतात कारण त्यांच्या पोटाचा प्रश्न आहे.

स्त्रियांचं आणखी क्षेत्र म्हणजे ‘ट्रेन ड्रायव्हर’. आपण आपल्या क्षेत्रात प्राविण्य मिळवून प्रत्येक स्त्री आपलं जीवन जगते. जगात आणखी एक क्षेत्र म्हणजे स्त्रिया पोलिसांच्या सारख्या क्षेत्रातही दिसून येतात. पोलिसांचे क्षेत्र किती व्यापक आहे, अवघड आहे, सध्याची राजकीय परिस्थिती आणि रात्री होणारे गुन्हे याशिवाय बऱ्याचशा क्षेत्रात होणारी सेक्शुअल हॅरेसमेंटला तोंड देणे किती अवघड आहे. हल्ली होणारे बलात्कार, खून, मारामाऱ्या हे सर्व पाहिले की मन सुन्न होते.

कधी कधी वाटते माणसांपेक्षा जनावरे बरी. ती विनाकारण कुणाच्या वाटेला जात नाहीत. मला वाटते जनावरे आता म्हणायला लागतील की माणसांसारखा वागू नकोस. प्रत्येक व्यक्तीला जीवन जगण्याचा अधिकार असतो. परंतु सध्या होणाऱ्या बलात्कारामुळे स्त्रीचं जीवन पुन्हा असुरक्षित वाटते. अशा गोष्टींना उत्तर देण्यासाठी स्त्रियांनी धैर्य दाखवून आपलं जीवन सुखकर केले पाहिजे. मला पुन्हा एकदा म्हणावेसे वाटते की, मन शांत ठेवून, घाबरून न जाता आपण वेळोवेळी घडलेल्या गोष्टींची पोलीस स्टेशनवर फिर्याद करावी. लाजून लपण्यात काही अर्थ नसतो. या लांडग्यांना फाशीची शिक्षा दिली तरच ते धडा शिकतील.

ओमर खय्यामच्या म्हणण्याप्रमाणे जीवनात “Take the cash and let the credit go” असेच म्हणावे लागेल.

परिस्थितीला तोंड देऊन आपण स्त्रियांनीच आपल्या जीवनाची दिशा आखावी. आपणच आपले शिल्पकार असतो. आपल्या समाजात ‘प्रभु तरुण’ मासिकाच्या संपादिका श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर आहेत. तर प्रभु प्रभातच्या संपादिका वंदना नवलकर आहेत. दोघीही ही मासिके फार चांगल्या तऱ्हेने मेहनत घेऊन चालवतात. यांनासुद्धा माझा कौतुकाचा सलाम.

मला पुष्कळ स्त्रियांची नावे सांगता येतील. माझी मैत्रीण सौ. सुषमा अभ्यंकर वनिता समाजाची अध्यक्ष आहे. माझ्या चुलत सासू कै. मधुबाला इंद्रसेन नवलकर, माझी वडीलबहीण कै. मालती बाळकृष्ण विजयकर (आरबीआय बुलेटीनची संपादिका) कै. निर्मला श्रीपाद धैर्यवान (युनियन बँक ऑफिसर) त्याचप्रमाणे माझ्या नात्यामधली सौ. रोहिणी अजित नवलकर, सौ. माधुरी उदय कीर्तिकर, डॉ. सौ. सुनंदा नीतिष कीर्तिकर याशिवाय डॉ. मधुबाला राव, सौ. नीला विनय त्रिलोकेकर, सौ. डॉली सुभाष त्रिलोकेकर, सौ. दया विजय जयकर, श्रीमती माया व्यवहारकर इ. कितीतरी स्त्रिया वेगवेगळ्या विषयात पारंगत आहेत. या सर्व स्त्रियांना माझा सादर सलाम.

प्रभुतरुण आश्रयदाते

- १) सौ. विमल व श्री. माधव नायक,
- २) सौ. नलिनी व श्री. रविंद्र रामराव मानकर,
- ३) सौ. अनामिका बी. ए. एल.एल.बी.
- ४) कै. नटवर्य नारायण रामराव झावबा
- ५) कै. सौ. मोतिराम विनायक जयकर
- ६) आद्य संपादक कै. विष्णु कृष्ण कोठारे
- ७) कै. रावसाहेब चंद्रकांत बालमुकुंद वेलकर
- ८) कै. सौ. सुशीला यशवंतराव कीर्तिकर
- कै. सौ. सुशीला व श्री. मोरेश्वर वि. प्रधान
- ९) सौ. मीरा व श्री. रविंद्र नानूजी दळवी
- १०) कै. सौ. शालाका (अरुणप्रभा) शैलकुमार श्रीकृष्णनाथ दळवी
- ११) कै. श्रीमती चंपुबाई आणि कै. आनंदराव सुंदरजी धराधर
- १२) कै. सौ. रोहिणी (रत्नप्रभा) श्रीकर राणे
- १३) सौ. निलीमा व श्री. सृजन केशवराव राणे
- १४) कै. श्रीमती रोझाबाई आणि कै. बाळाराम केरोबा नायक
- १५) कै. शरद विनायक कीर्तिकर यांच्या स्मरणार्थ अनामिक
- १६) कै. सौ. दिलीप रघुनंदन कोठारे
- १७) कै. श्रीमती कमलजा आनंदराव अजिंक्य
- १८) कै. दिवाळीबाई व कै. डॉ. वामनराव आनंदराव विजयकर
- १९) कै. विष्णुराज बाळाराम नायक
- २०) अॅड. सदाशिव आनंदराव धुरंधर
- २१) कु. कस्तूर मोठाबाई जयकर
- २२) कै. कमलिनी रमाकांत प्रधान
- २३) कै. नटवर्य शरद श्रीकृष्णनाथ गणपतराव दळवी
- २४) आद्य मराठी लघुलिपीकार कै. भुजंगराव रामचंद्र मानकर
- २५) कै. वामन मोरेश्वर प्रभाकर
- २६) कै. चंद्रकांत नारायण विजयकर, कै. कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे, कै. प्रविण चंद्रकांत नारायण, विजयकर, कै. वैभव कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे यांच्या स्मरणार्थ एक हितचितक
- २७) कै. डॉ. विद्याधर चंद्रकांत नारायण विजयकर यांच्या स्मरणार्थ हितचितक
- २८) कै. पूर्णचंद्र केशरीनाथ राव व कै. सौ. शीला पूर्णचंद्र राव यांच्या स्मरणार्थ
- २९) डॉ. राम गोविंदराव नवलकर
- ३०) सौ. शुभांगी राम नवलकर
- ३१) सौ. रीटा आणि श्री. मंदार माधवराव नायक
- ३२) कै. सौ. विजया व श्री. प्रकाश माधव नायक या त्यांच्या आईवडिलांच्या स्मृत्यर्थ उन्मेष प्रकाश नायक
- ३३) सौ. वृंदा आणि श्री. शाम विनायक जयकर
- ३४) कै. श्रीमती जयश्री आणि कै. श्री. जयवंत विश्वनाथ कीर्तिकर स्मृत्यर्थ श्री. उमेशचंद्र जयवंत कीर्तिकर
- ३५) कै. श्रीमती प्रतिमा आणि कै. श्री. धाकलेश्वर बाळाजी जयकर स्मृत्यर्थ सौ. सुप्रिया उमेश कीर्तिकर

प्रभुतरुणास देणगी

- * डॉ. संजीव विठ्ठल कोठारे आणि डॉ. मयुरेश विठ्ठल कोठारे यांजकडून त्यांची आई श्रीमती सुनीता विठ्ठल कोठारे यांच्या ८० व्या वाढदिवसाप्रित्यर्थ रु. १००१/-
- * श्रीमती प्रतिभा रमेश कोठारे आणि कुटुंबीयांतर्फे कै. रमेश महादेव कोठारे यांच्या प्रथम स्मृतीदिना (१ मे)निमित्त रु. ५००/-

आभार

- * 'प्रभुतरुण'च्या संपादिका प्रा. सुहासिनी कीर्तिकर यांच्या १६.०४.२०१५ या दिवशी झालेल्या वाढदिवसाप्रित्यर्थ 'प्रभुप्रभात'चे अध्यक्ष श्री. शाम जयकर आणि संपादिका श्रीम. वंदना नवलकर यांच्यातर्फे शुभेच्छापत्राची भेट मिळाली. मनःपूर्वक आभार.

पत्र प्रतिक्रिया

March 01, 2015

To the Editor,
The Prabhu Tarun Magazine
Mumbai

Dear Madam,

The Prabhu Tarun 'Family' always meant a lot to Ravindra Mankar and it had given him great pleasure to be involved in your activities as a major part of his retired life.

Yours faithfully,
Mrs. Harsha Nileem Trilokekar

अभिनंदन

- * सौ. पूजा प्रणव देसाई या विश्वसुंदरी स्पर्धेच्या सौंदर्य सजावटीच्या मदतनीस म्हणून स्वीट्झर्लंडला गेल्या होत्या.
- * थडोमल इंजिनियरींग कॉलेजतर्फे ८.३ किलोमीटर्स मॅरेथॉन रेसमध्ये ३५ मिनिटात अंतर कापून श्री. अतिश प्रधान तिसरे आले.
- * कु. अपूर्वा नितीन जयपाल कोठारे यांनी कथक नृत्यातील विशारद विशेष प्राविण्यासह प्राप्त केली.
- * डॉ. सुनील अरविंद राणे या 'प्रभुप्रभात'च्या कार्यकारी संपादिका. त्यांच्या 'साठी' निमित्त कै. विहंग नायक, मी त्यांच्या निवासस्थानी शुभेच्छा देण्यास गेलो होतो. आता काळ यशस्वीरीतीने मागे टाकत त्यांनी वयाची पंच्याहत्तरी पूर्ण केली. 'प्रभुप्रभात'ची काही संपादकीये त्या आजही लिहितात. महिला समाजात आजही त्या कार्यरत असतात. त्यांच्या कार्यरत असण्याची, सुसंस्कृत वागण्याचीच ही पंच्याहत्तरी आहे; असे तीव्रतेने वाटते. माझा लेख आवडला की आजही त्यांचा आवर्जून फोन असतो. त्यांच्या या रसिकतेला, सुहृद संवादाला सलाम. उशीरा का होईना; पण डॉ. सुनीलताई; तुम्हाला 'प्रभुतरुणा'तर्फे पुढील निरामय आयुष्यासाठी शुभेच्छा.

प्रभुतरुणाची डायरी
आत्याबाई नाव बोला

- २०-०४-१५ आरुपी पंकज राव
२०-०४-१५ आरोही पंकज राव

कुर्यात् बटोर्मगलम

- १२.०४.१५ कु. आदील जीतेश तळपदे

मरण

०८-०४-१५	श्री. आश्विन दत्ताराम वाझकर	वय ७२,	दादर
१०-०४-१५	श्रीमती सुलोचना मधुकर नवलकर	वय ९३,	बोरीवली
१३-०४-१५	श्री. प्रवीण शामराव वेलकर,	वय ७२,	महालक्ष्मी
१९-०४-१५	कु. सीमांतिनी वसंतराव गोरक्षकर	वय ८४,	वाशीम
२३-०४-१५	श्रीमती सरोजिनी रामनाथ नवलकर	वय ८९,	प्रभादेवी

पाठारे प्रभु महिला समाज

मंगळवार दिनांक १४ एप्रिल २०१५ रोजी ४ वाजता पाठारे प्रभु महिला समाजाचा चैत्रातील वासंतिक हळदीकुंकू समारंभ पाठारे प्रभु सोसायटीच्या सभागृहात खार (प.) येथे साजरा करण्यात आला.

त्यादिवशी फॅन्सी ड्रेस स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा (हिंदी, मराठी) कलात्मक पाककृती स्पर्धा, रांगोळी स्पर्धा, चित्रकला स्पर्धा घेण्यात आल्या. फॅन्सी ड्रेस स्पर्धा मुलींसाठी (१५ वर्षाखालील) विषय- बालिका वधू प्रथम क्रमांक कु. चैतन्या नितीश कीर्तिकर, द्वितीय क्रमांक कु. प्रणाली राकेश राणे, तृतीय क्रमांक कु. अवंती अशित तळपदे. महिलांसाठी विषय भारतातील इतिहासकालीन प्रसिद्ध स्त्री. प्रथम क्रमांक- श्रीमती सुरुपा राणे देवरुखकर, द्वितीय क्रमांक- सौ. स्वप्ना विनित जयकर. वक्तृत्व स्पर्धा (मराठी) महिलांसाठी. विषय- बदलते नातेसंबंध. प्रथम क्रमांक- सौ. स्वप्ना विनित जयकर, द्वितीय क्रमांक- सौ. वैदेही राकेश राणे, तृतीय क्रमांक- श्रीमती सुरुपा राणे देवरुखकर. वक्तृत्व स्पर्धा (हिंदी) विषय- बेटी शाप या वरदान. प्रथम क्रमांक- श्रीमती सुरुपा राणे देवरुखकर, द्वितीय क्रमांक- सौ. स्वप्ना विनित जयकर. वक्तृत्व स्पर्धा मुलींसाठी विषय- परीक्षेत यशस्वी होण्यासाठी मी काय काय करीन (इंग्लिश) कु. श्रद्धा दिपक धराधर. ही एकच स्पर्धक असल्यामुळे तिला समाजातर्फे बक्षीस दिले जाईल. कलात्मक पाककृती स्पर्धा विषय चॉकलेटची पाने व फुले बनवून त्याची परडी किंवा पुष्पगुच्छ बनविणे. प्रथम क्रमांक सौ. पल्लवी परेश कोठारे. द्वितीय क्रमांक सौ. भैरवी आश्विन देसाई, तृतीय क्रमांक कु. अनुष्का

आशिष नवलकर. रांगोळी स्पर्धा- प्रथम क्रमांक- सौ. सुगंधा शिरीष कोठारे, द्वितीय क्रमांक सौ. श्वेता असित तळपदे, तृतीय क्रमांक श्रीमती सुरुपा राणे देवरुखकर, चित्रकला स्पर्धा (मुलींसाठी वय ५ ते ८) विषय - आयत्या वेळी दिलेले चित्र क्रेयॉन कलरने रंगविणे - प्रथम क्रमांक कु. तनया दिपक धराधर, द्वितीय क्रमांक कु. आश्विका विवेक विजयकर, तृतीय क्रमांक कु. अर्चिता सचिन कोठारे. (वय ९ ते १५) विषय कार्टून प्रथम क्रमांक - कु. श्रद्धा दिपक धराधर, द्वितीय क्रमांक कु. श्रीया कौशिक जयकर.

फॅन्सी ड्रेस स्पर्धेचे परीक्षण श्रीमती स्वाती प्रवीण राणे, वक्तृत्व स्पर्धेचे परीक्षण श्रीमती वंदना प्रमोद नवलकर, कलात्मक पाककृती स्पर्धेचे परीक्षण सौ. बिबा मनोज नायक, व रांगोळी व चित्रकला स्पर्धेचे परीक्षण कु. सिमरन मनीष धैर्यवान ह्यांनी केले.

पाठारे प्रभु महिला समाजाच्या सभासदांची विशेष सर्वसाधारण सभा त्यादिवशी घेण्यात आली. समाजाच्या शताब्दी वर्षानिमित्त वार्षिक सर्वसाधारण सभा सप्टेंबर महिन्यात घ्यावी व पंचवार्षिक निवडणूकही त्यावेळी घ्यावी असा ठराव श्रीमती सुबोध प्रधान यांनी सभेपुढे मांडला. त्याला श्रीमती प्रमिला तळपदे ह्यांनी अनुमोदन दिले. ठराव एकमताने मंजूर करण्यात आला.

सर्व उपस्थित भगिनींना समाजातर्फे हळदीकुंकू, बत्तासे, चणे, आंबा डाळ, पन्हे व विश्वस्त सौ. उषा जयकरांतर्फे गजरे देण्यात आले.

सौ. बिबा मनोज नायक यांनी आंबा डाळ व पन्हे स्वतः मेहनतीने बनविले होते. सर्व उपस्थित भगिनींनी देवीची आरती केल्यानंतर कार्यक्रम संपन्न झाला.

हे मासिक मुद्रक, प्रकाशक श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर यांनी मालक बोर्ड ऑफ कंट्रोल प्रभुतरुण करिता मे. स्नेहेश प्रिंटर्स, ३२०-अ, शाह अँड नाहर इंडस्ट्रीयल इस्टेट, अ-१, धनराज मिल कंपाऊंड, सीताराम जाधव मार्ग, लोअर परेल, मुंबई-४०००१३ येथे छापून पारिजात बी-३, युनियन बँक एम्प्लॉईज को-ऑप. हौ. सोसायटी, पटेल इस्टेट, जोगेश्वरी (प.), मुंबई-४००१०२ येथे प्रकाशित केले.

संपादक: श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर

RNI NO. 14613/67